



S.İ.BAYRAMOVA

e-mail: Sudaba1988@gmail.com



:<https://orcid.org/0009-0004-2816-5023>

Azərbaycan Dillər Universiteti

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 134)



10.62021/0026-0028.2025.4.026

## KLASSİK VƏ MÜASİR İNGİLİS ƏDƏBİYYATINDA “TO TAKE” KOMPONENTLİ FRAZEOLoji BİRLƏŞMƏLƏR

**Xülasə.** Məqalədə klassik və müasir ingilis dilində “to take” komponentli frazeoloji birləşmələrin təhlili aparılmış, bu birləşmələrin müxtəlif dövrlərdə yazılmış bədii əsərlərdəki istifadəsi araşdırılmışdır. “to take” komponentli frazeoloji birləşmələrin semantik xüsusiyyətləri, fərqli kontekstlərdə işlənməsi və istifadə edilməsi təhlil edilmişdir. Vilyam Şekspir, Cefri Çoser və Çarlz Dikkens kimi klassik yazıçıların əsərlərindən nümunələrlə müasir dövr ədəbiyyatından nümunələr müqayisə edilmişdir. Tədqiqat çərçivəsində verilmiş frazeoloji birləşmələrin Azərbaycan dilində tərcüməsi və ekvivalentləri təhlil edilmişdir. Nəticə olaraq dil öyrənənlər üçün “to take” komponentli frazeoloji birləşmələrin ingilis dilinin ifadə zənginliyini və çeşidliliyini ortaya qoymaqda mühüm əhəmiyyət daşıdığı qənaətinə gəlinmişdir.

**Açar sözlər:** frazeoloji birləşmələr, “to take” komponentli ifadələr, klassik və müasir ingilis ədəbiyyatı, ingilis dili frazeologiyası, ədəbiyyatda frazeoloji birləşmələr

Frazeoloji birləşmələr hər bir dilin tarixi inkişaf yolu və həmin xalqın mədəniyyətindən təsirlənərək formalaşır və dilin tarixi və mədəni kontekstini özündə əks etdirir. Dilin lüğət tərkibinin formalaşmasında tək sözlər deyil, söz birləşmələri və frazeoloji birləşmələr də böyük rol oynayır. Azərbaycan və ingilis dillərində frazeoloji birləşmələrin müqayisəsinə nəzər saldıqda görə bilərik ki, bəzi birləşmələr unikaldir, bəziləri isə spesifik mədəni kodlar daşıyır. Bu tədqiqat, klassik və müasir ingilis ədəbiyyatında “to take” komponentli frazeoloji birləşmələrin ədəbi kontekstlərdə necə işlədildiyini araşdırır.

Frazeoloji birləşmələr (phraseological combinations) dilin ən mürəkkəb və zəngin hissələrindən biridir və ingilis dili frazeoloji birləşmələrlə zəngin bir dil hesab edilir. Bu birləşmələr, sözlərin müəyyən bir şəkildə birləşərək yeni mənalar yaratdığı ifadələrdir. Frazeoloji birləşmələr, sözlərin yalnız fiziki və birbaşa mənalarını deyil, həm də daha dərin və məcazi mənalarını əks etdirir. Məcəzalıq dil öyrənənlər üçün bir çox hallarda çətinlik yaradan əsas amillərdən biri sayılır.

Azərbaycan dilçilərindən Q.S.Kazımov frazeoloji birləşmələri sabit söz birləşmələri qrupuna aid etmişdir. O, frazeoloji birləşmələrin məcazilik əsasında formalaşdığını qeyd etmiş, yəni “Frazeoloji birləşmələrin tərkibinə daxil olan komponentlərin biri və ya hər ikisi məcazi mənada işləyə bilər. Frazeoloji birləşmələr məcazlaşma mərhələsini keçdikdən sonra dilin lüğət tərkibinə daxil olur. Ayırı-ayrı sözlərlə yanaşı dilin lüğət tərkibindən götürülüb cümlə daxilində istifadə edilir” [5, s.68]. Ümumiyyətlə, məcazlaşma yolu ilə yaranan frazeoloji birləşmələr dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsində böyük rol vardır.

Əvvəlki tədqiqatlar göstərir ki, söz birləşmələri dilin təbii axıcılığını təmin edən ifadələr toplusudur. Hər bir dildə olduğu kimi ingilis dilində də sayısız sayda söz birləşmələri vardır və söz birləşmələrinin yaranmasında aparıcı rolu əksər dildə olduğu kimi feillər oynayır. İngilis dilində bəzi dominant feillər vardır ki, onlar söz birləşmələrinin yaranmasında fəal iştirak



edirlər. Bu feillərə misal olaraq, *to carry, to hold, to give, to pay, to have, to get, to look* və s. nümunə göstərmək olar. Bu feillərdən biri də tədqiqat obyektimiz olan “to take” feilidir.

“To take” komponentli frazeoloji birləşmələr ingilis dilinin yalnız qrammatik strukturunu deyil, həm də təbii və emosional ifadə tərzini formalaşdırıb və dilin həm sadə, həm də dərin mənalarla zəngin birləşmələrindən hesab edilir. Bu birləşmələr klassik ədəbiyyatdan tutmuş müasir dövrə qədər dilin zənginliyini artırmaqla qalmır, həm də insan təcrübəsinin təhlilində, xüsusilə obrazların daxili və ətraf mühitlə mübarizələrini, eyni zamanda həyatda qarşılaşdıqları dəyişikliklərə olan reaksiyalarını izah etməkdə də vacib rol oynayır.

“To take” feilinin frazeoloji birləşmələri ingilis dilində çox istifadə edilən, müxtəlif mənalar daşıyan frazeoloji birləşmələrdən hesab olunur. Bu birləşmələr gündəlik dialoqlar, akademik mətnlər, iş mühiti, yazılı və şifahi ünsiyyət və ədəbiyyatda geniş şəkildə istifadə edilir.

Klassik ədəbiyyatda “to take” feilindən törəyən birləşmələr tez-tez obrazların mövqə tutması, həyatın çətinliklərinə qarşı mübarizə aparması, əxlaqi qərarlar qəbul etmə və böyük dəyişikliklərə cavab verməsi və s. kimi mövzuları əks etdirir. Bu birləşmələr vasitəsilə müəlliflər öz personajlarının düşüncə tərzini və dünyagörüşünü oxucularına təqdim edirlər. Misal olaraq, *“to take a stand”* və *“to take part”* kimi ifadələr, obrazların həyatda yaşadıkları dönüş nöqtələrini, qətiyyət və prinsipiallıqlarını göstərmək, mənəvi dilemmalarını və cəsarətini ön plana çıxarmaq üçün istifadə edilir. Məsələn: *“to take a stand”* birləşməsinin dövrümüzdə ifadə etdiyi bir neçə mənaya nəzər salaq.

**1. Fikir bildirmək, müdafiə etmək**

– *As a teacher, I take a stand for innovative education methods.* – Müəllim kimi mən, innovativ təhsil metodlarını müdafiə edirəm.

**2. Ədalətsizliyə və haqsızlığa qarşı çıxmaq**

– *At the university some students took a stand against the unfair grading system.* – Universitetdə bəzi tələbələr ədalətsiz qiymətləndirmə sisteminə qarşı çıxdılar.

**3. Siyası və ictimai məsələlərdə fikir bildirmək**

– *Our president İlham Aliyev took a stand on climate change by supporting renewable energy policies during the COP* – Prezidentimiz İlham Əliyev cənabları COP zamanı iqlim dəyişiklikləri ilə bağlı mövqə tutaraq, bərpa olunan enerji sistemini dəstəklədi.

**4. Mübahisə, diskusiya və ya debatlar da açıq mövqə bildirmək.**

– *Most young teachers at universities took a stand against the outdated curriculum during the academic debat.* – Universitetlərdə əksər cavan müəllimlər debat zamanı köhnə proqramlara qarşı mövqə tutdular.

*“To take a stand”* ifadəsi insanın hər hansı bir mövzu və situasiya qarşısında qətiyyətli mövqə tutmaq, açıq şəkildə fikrini bildirmək və ya öz fikrini müdafiə etmək kimi mənaları ifadə edir.

“To take” frazeoloji birləşmələri ingilis dilində məcazi mənalarda da geniş şəkildə istifadə olunur. Məcəzi mənalı frazeoloji birləşmələr dilin ən dəyərli hissələrindən biri hesab olunur. Müasir ingilis ədəbiyyatında “to take” komponentli birləşmələr daha dərin sosial və psixoloji situasiyalarda geniş şəkildə işlədilir və “to take” feili ilə bağlı bir sıra məşhur frazeoloji birləşmələri bilmək bu dövr ingilis dili üçün olduqca önəmli sayılır. Misal olaraq, son dövrdə *“rahat ol”, “sakit ol”, “çox ciddiylə alma”, “əsəbləşmə”, “özünə yaxşı bax”, “gərginləşmə”* və s. bu kimi mənaları ifadə edən *“to take it easy”* – frazeoloji birləşməsinin XX əsrdən sonra ingilis dilində çox geniş şəkildə istifadə edildiyini görə bilərik. Müasir dövrdə, dildə daha sadə və qeyri-formal sözlərdən istifadə, bu tip birləşmələrin ədəbiyyata daxil olmasına şərait yaratmışdı. Klassik ingilis ədəbiyyatının XVI-XIX əsrlərinə nəzər saldıqda bu birləşməyə demək olar ki, rast gələ bilmərik. Buna səbəb isə, həmin əsrlərdə dilin daha rəsmi və ciddi ifadə vasitəsi olması idi. Bu birləşmə *“narahat olmamaq, gərgin olmamaq və yavaş hərəkət etmək, tələsməmək və bəzən dostyana vidalaşmaq”* kimi fərqli mənalarda da işlədilə bilər. Misal:

– *See you later! Take it easy.* – Sonra görüşərik! Özünə yaxşı bax!



*“to take it easy”* frazeoloji birləşməsi müasir dövr ədəbiyyatında da geniş istifadə edilir. Məsələn məşhur amerikalı yazıçı Danielle Steel əsərlərində bu birləşməyə çox tez-tez rast gələ bilərik.

*“The doctor had told her to take it easy, to go for walks, but stop and rest; to go out but come home and nap, not to skip meals, and not to stay up late, and in a few weeks she'd feel better.”* – Həkim ona rahat olmağı, gəzintiyə çıxmağı və fasilə verib, dincəlməyi tövsiyə etdi [7, s. 231].

Müasir dövr ədəbiyyatında bu idioma şəxslərin üzləşdiyi gərgin vəziyyətlərdə çətinliklərlə necə baş edilməli olduqlarını vurğulamaq üçün istifadə edilir. Bu birləşmə son dövr ingiliscəsində insanları stressdən, təzyiqdən və ya daha ciddi məsələlərdən uzaq durmağa çağıran bir ifadədir.

V.Şekspir əsərlərində də, biz tez-tez *“to take”* komponentli frazeoloji birləşmələrə rast gələ bilərik. Vilyam Şekspir ingilis ədəbiyyatının ən önəmli yazıçılarından biri olaraq, əsərlərində tez-tez frazeoloji birləşmələr (idiomalar) vasitəsilə obrazların emosional vəziyyətlərini, onların daxili dünyalarını, drammatik mübarizələrini, stratejik düşüncələrini və münasibətlərdəki qarışıqlıqları oxuyuculara çatdırmışdır. Bu birləşmələrdən biri məşhur Hamlet əsərində *“To be or not to be”* monoloqunda istifadə edilən *“to take arms against”* ifadəsidir.

*“To be or not to be: that is the question:  
Whether 'tis nobler in the mind to suffer  
The slings and arrows of outrageous fortune,  
Or to take arms against a sea of troubles  
And by opposing end them?”* [6, s.75]

Bu kontekstdə *“to take arms against a sea of troubles”* ifadəsi metaforik mənada işlənib. Cümlədəki *“troubles”* (bəlalər) çox güclü dəniz mənasında təsvir edilir və *“to take arms”* ifadəsi isə həmin dənizə qarşı mübarizəni ifadə edir. Yazıçı burada obrazın (Hamletin) çətinliklərə qarşı mübarizə aparmadığını, yoxsa onlardan qurtulmadığını doğru olduğunu düşünür. Ümumiyyətlə, bu frazeoloji birləşmə kontekst olaraq daha çox döyüş, üsyan və müqavimət göstərmək mənalarında istifadə edilir. Şekspir əsərlərində *“to take”* feili ilə yaranan birləşmələr əsasən gərginlik, qarşıdurma, obrazların daxili dünyaları və münasibətlərindəki emosional mübarizələrini təsvir etmək üçün istifadə edilir.

V.Şekspirin digər əsərlərində də *“to take”* komponentli frazeoloji birləşmələrin istifadəsi, dilin zənginliyini və drammatik quruluşunu nümayiş etdirir. Bu birləşmələrdən biri də məhz *“Othello”* əsərində istifadə edilən *“to take leave”* birləşməsidir ki, biz bu birləşməyə bir çox Şekspir əsərində rast gələ bilərik.

– *“I take my leave of you”* – Sizi tərk edirəm. /Sizinlə vidalaşıram.

Bu frazeoloji birləşmə dram, roman və qısa hekayələrdə *vida etmək, ayrılmaq* mənasında istifadə edilir. *“To take leave”* ifadəsi bədii ədəbiyyatda rəsmi, nəzakətli və duyğusal ayrılıqların təsvirində işlədilir. Şekspir əsərlərində obrazların bir yeri tərk etmədən öncə *“to take leave”* ifadəsi vasitəsilə vidalaşmalarına çox tez-tez rast gələ bilərik. Bu birləşmə ədəbi və rəsmi şəkildə ayrılıq səhnələrində istifadə edilir.

Ümumi olaraq baxsaq, Şekspir əsərlərində saysız sayda *“to take”* komponentli frazeoloji birləşmələrə qarşılaşırıq. Misal olaraq *“to take heed”* – diqqətli olmaq, ehtiyatlı olmaq (The merchant of Venice), *“to take order”* – nəzarət etmək, tədbir görmək (Julius Caesar) və s. birləşmələri nümunə olaraq göstərə bilərik.

*“To take leave”* frazeoloji birləşməsi digər klassik ingilis yazıçılarının əsərlərində də qarşımıza çıxır. Charles Dickens *“Great Expectations”* adlı əsərində də işlənilib. *“I had not considered how I should take leave of her”* [1, s. 338] – Mən onunla necə vidalaşacağımı düşünməmişdim.

Bu frazeoloji birləşmə klassik ədəbiyyatla yanaşı müasir ədəbiyyatda da, ayrılıq və vidalaşma mövzusunda əhəmiyyətli bir yer tutur. Klassik ədəbiyyatda, xüsusilə V.Şekspir əsər-



lərində bu birləşmə həm fiziki, həm də emosional ayrılığı ifadə etdiyi halda, müasir ədəbiyyatda isə insanların daha çox fərdi təcrübə və şəxsi həyatlarında keçirdikləri böhranları ifadə edir. Müasir dövr ədəbiyyatında daha çox şəxsi ayrılıq və müstəqillik arzusu ilə bağlı olur. Bu dövrün məşhur amerikalı yazıçılarından biri olan John Greenin “Paper Town” əsərində də bu birləşməyə rast gələ bilərik.

– “*That seemed like as good a time as any to take my leave of the situation, so I closed the door and went to the bathroom.*” – *Vəziyyətdən uzaqlaşmaq üçün ən yaxşı zaman kimi göründü, bu səbəbdən qapını örtüb, vanna otağına getdim* [4, s. 182].

Bədii ədəbiyyatda sıx-sıx istifadə edilən bir digər birləşmə isə “*to take heed*” frazeoloji birləşməsidir. Bu birləşmə vasitəsilə müəllif oxuyucularının *düşüncələrini tərbiyə etmək, xəbərdarlıq etmək və ya çətin vəziyyətlərdə ehtiyatlı olmağı* vurğulamaq mənasında istifadə edir. Cefri Çoserin şahələri sayılan “*Kentenberi hekayələri*”ndə dəfələrlə istifadə olunan “*to take heed*” birləşməsi vasitəsilə müəllif obrazlara *xəbərdarlıq edərək, onları ayıq-sayıq olmağa və ehtiyatlı davranmağa* çağırır. Bu birləşmə xəbərdarlıq və ya nəsihət xarakterli bir çağırıdır.

– “*She could carry well a morsel, and take good heed*” [3, s. 3] – *O, bir tikə yeməyi saxlaya bilib, çox ehtiyatlı davranırdı.*

Bu nümunə əsərin proloq hissəsində götürülüb və rahibə obrazını təsvir edir. Cümlədə çatdırılmaq istənen məna rahibənin çox nəzakətli və zərif olması, hətta yemək yeyərkən çox ehtiyatlı davranışını və bir tikə yeməyi daşıyarkən belə nə qədər diqqətli olduğunu göstərir.

“*To take a toll (on something)*” – bu ifadə ingilis dilində “*pis təsir göstərmək və ya zərər vermək*” mənasında işlədilir. Bu birləşmə vasitəsilə müəllif oxuyuculara *hər hansı bir hadisənin insanın fiziki və psixoloji sağlamlığına mənfi təsir göstərməsini* ifadə edir və əsasən müharibə vəziyyətində, ağır iş və emosional sarsıntı şəraitində işlədilir. Müasir dövr müəlliflərindən Daniel Stilin “Rogue” əsərində “*You cant send a child away at that age, and not have it take a toll*” [2, s. 290] – *Uşağı, o yaşda uzaqlaşdırmaq olmaz, bunun ona mənfi təsir etməməsi mümkün deyil.*

Bu cümlə, ümumiyyətlə, hər hansı bir uşağın müəyyən bir yaşda evdən uzaqlaşdırılmasının, onun inkişaf və psixoloji vəziyyəti üçün zərərli olduğunu vurğulayan bir xəbərdarlıq olaraq görülmə bilər.

Bu birləşmə müasir dövrdə, xüsusilə psixoloji, sosial və şəxsi məsələlərdə geniş şəkildə istifadə edilir. Hər hansı çətin bir hadisə və ya problemin insan həyatına uzunmüddətli və dərin iz buraxaraq, mənfi təsir göstərməsini ifadə edərkən bu birləşmədən istifadə edə bilərik.

– “*War takes a toll on the soul, leaving scars unseen*” – *Müharibə insan ruhuna mənfi təsir göstərərək, insan ruhunda görünməyən yaralar açır.*

**İşin elmi nəticəsi:** Dil yalnız sözlərdən ibarət deyil, eyni zamanda insan təcrübələrinin dərinliklərini və həyatın müxtəlif aspektlərini anlamaq üçün vacib bir vasitədir. Frazeoloji birləşmələr, oxuculara yalnız hərəkətləri deyil, həm də hərəkətlərin mənalarnı, niyyətlərini və nəticələrini düşünməyə vadar edən birləşmələrdir. Həm dilin, həm də ədəbiyyatın bu gücü “take” frazeoloji birləşmələrinin tarixinə və dövrün sosial və psixoloji mühitinə necə uyğunlaşdığı ilə əlaqəlidir.

“Take” frazeoloji birləşmələri həm klassik, həm də müasir ədəbiyyatda istifadə edilmiş və oxuculara dərin məna qatları ilə yanaşı, obrazların dünyagörüşünü və sosial məsulluğunu izah etmişdir. Bu frazeoloji birləşmələr, obrazların həyat yolundakı dönüş nöqtələrini, daxili mübarizələrini və əxlaqi məsələlərini vurğulamaq üçün istifadə olunur.

**İşin elmi yeniliyi:** Bu işdə frazeoloji birləşmələrin yalnız lüğəvi mənalarnı deyil, eyni zamanda onların bədii mətnlərdə kontekstual funksiyaları araşdırılmışdır. Klassik və müasir ədəbiyyatın müqayisəli təhlili frazeoloji ifadələrin dilin təkamülündə oynadığı rolu üzə çıxarmışdır.

**Tədqiqatın təbiiqi əhəmiyyəti** frazeoloji vahidlərin istifadəsinin tədris prosesində düzgün istiqamətləndirilməsi və kommunikativ bacarıqların artırılmasında özünü göstərir. Bu, xüsusən tərcüməçilər, filoloqlar və müəllimlər üçün praktiki və metodoloji baxımdan əhəmiyyətli nəticələr verir.



## Ədəbiyyat

1. Dickens, Ch. Great Expectations / Ch.Dickens, – London: Chapman and Hall, –1861, –p. 338.
2. Steel, D. Rogue / D.Steel – London: Bantam, – 2008, – 305 s.
3. Chaucer, G. The Canterbury tales / G.Chaucer. – New York: Duffield and Company, – 1914, –272 s.
4. Green, J. Paper Towns / J.Green. – New York: Dutton Books, – 305 s.
5. Kazımov, Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis / Q.Ş.Kazımov. – Bakı: Ünsiyyət, – 2000, – 496 s.
6. Shakespeare, W. Hamlet / W.Shakespeare. –Cambridge: Riverside press, – 1929. – 356 s.
7. <https://archive.org/details/daniellesteelomn0000stee/page/164/mode/2up?q=easy>
8. [https://folgermainsiteassets.s3.amazonaws.com/uploads/2022/11/othello\\_PDF\\_FolgerShakespeare.pdf](https://folgermainsiteassets.s3.amazonaws.com/uploads/2022/11/othello_PDF_FolgerShakespeare.pdf)

S.I.Bayramova

### In Classical and Modern English Literature, Phraseological Combinations with the “to take” – Based Component

#### Summary

The article analyzes the use of “take” – based phraseological combinations in classical and modern English. The usage of these combinations in literary works written in different periods has been studied. The semantic features, contextual application, and use of “to take”–based phraseological combinations have been analyzed. Examples from classical writers such as William Shakespeare, Geoffrey Chaucer, and Charles Dickens, as well as from modern literature, have been compared. Within the scope of the research, the translation and equivalents of the given phraseological combinations into Azerbaijani have been analyzed. As a result, it is concluded that “to take”-based phraseological combinations play an important role in demonstrating the richness and diversity of the English language for language learners.

**Keywords:** *phraseological combinations, “to take” component phrases, classical and modern English literature, English literature, phraseological combinations in literature*

С.И.Байрамова

### Фразеологические сочетания с компонентом "to take" в английском языке, как в классической, так и в современной литературе,

#### Резюме

Статья анализирует использование фразеологических сочетаний с компонентом «to take» в классической и современной литературе английского языка. Исследуется их употребление в произведениях различных периодов, семантические особенности, контекстуальное применение и использование этих сочетаний. Сравниваются примеры из произведений классических авторов, таких как Уильям Шекспир, Джеффри Чосер и Чарльз Диккенс, а также из современной литературы. В рамках исследования также анализируются переводы и эквиваленты данных фразеологических сочетаний на азербайджанский язык. В результате сделан вывод о том, что фразеологические сочетания с компонентом «to take» играют важную роль в демонстрации богатства и разнообразия английского языка для изучающих язык.

**Ключевые слова:** *фразеологические сочетания, сочетания с компонентом «to take», классическая и современная литература английского языка, английская литература, фразеологические сочетания в литературе.*

Rəyçi: fil.f.d., dos. A.S.Seyidova

Redaksiyaya daxil olub: 15.10.2025